

АДАПТАЦІЯ ДАВНЬОГРЕЦЬКОГО ОНОМАСТИКОНУ В СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ (ЧАСТИНА 1)

Білецький Андрій Олександрович
д-р філол. наук, проф.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ПРО АДАПТАЦІЮ

Звернення до питання про адаптацію давньогрецьких власних імен викликано проблемами насамперед сучасної перекладацької практики: за останні 25 років вишло чимало творів давньогрецької літератури в українських перекладах. Ще більше творів давньогрецької літератури за цей же час було перекладено і видано російською мовою, серед яких були і такі, що до цього часу ще не перекладалися зовсім, або перекладалися лише частково.

Крім того, в планах наших видавництв на найближчі роки передбачається значна кількість перекладів на українську мову як із давньогрецької, так і з новогрецької. Навряд чи треба додавати до цього, що грецькі власні імена зустрічаються не лише в перекладах із грецької, але і в численних оригінальних творах як художньої, так і наукової, науково-популярної літератури, так і в статтях і книгах із історії науки і техніки, в періодичній пресі тощо.

ТРАНСКРИПЦІЯ, ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ І АДАПТАЦІЯ

Для правильного трактування названої тут теми слід насамперед послідовно розрізняти три основних поняття: а) транскрипцію (фонетичну і фонологічну), б) транслітерацію і в) адаптацію слів узагалі і, зокрема, власних імен (антропонімів, етніонімів, топонімів) однієї мови в іншій мові. Як побачимо з дальшого викладу, для перекладацької практики особливо важливою є адаптація чи пристосування іносистемного матеріалу до системи даної мови, бо це пристосування передбачає розв'язання і двох перед тим згаданих питань власне графічного і орфографічного порядку. Адаптація означає асиміляцію іншомовного лексичного матеріалу в широкому розумінні на фонологічному і семантичному рівнях, а у вузькому розумінні – власне на граматичному рівні.

Питання про адаптацію лексичного елементу виникає тоді, коли цей елемент функціонує в даній мові, коли він з'єднується з іншими елементами як синтагматичними (текстуальними), так і парадигматичними (системними чи систематичними) зв'язками. Коли йдеться про власні імена (антропоніми, етніоніми, топоніми), звичайно ми маємо справу з іменниками і їх адаптація полягатиме в оформленні їх відмінкових закінчень. Якщо фонологічна транскрипція (зрозуміло, чому тут не йдеться про фонетичну транскрипцію) і транслітерація можуть виявитися потрібними в суто наукових творах, то адаптація іншомовного матеріалу взагалі і зокрема іншомовного ономастичного матеріалу потрібна буквально на кожному кроці як у науковій популяризації, так і в художній літературі і в щоденному житті.

В цьому випадку в нас не виникає тепер питання, як краще адаптувати назву міста *Αθήναι*: Атени чи Афіни, бо останній варіант став тепер нормативним і в тому разі, коли йдеться про давню Грецію і коли йдеться про сучасну Грецію¹.

¹ Російсько-український словник, Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, т. I, "Наукова думка", Київ, 1968, стор. 26, Афины–Афіни.

У новому тритомному словнику, на який ми посилалися, не знаходимо "міфоніма" Ἀθηνᾶ, але, зважаючи на попередній приклад топоніма (астіоніма) Ἀθηναί = Афіни, мусимо зробити висновок: Ἀθηνᾶ = Афіна (з наголосом на передостанньому складі), а не Атена (з наголосом на останньому складі). Перекладаючи давньогрецький текст, ми можемо натрапити на власне ім'я (антропонім) Ἀθηνοφάνης. Як його українізувати: Афінофан чи Атенофан? Звичайно, в науковому творі можемо обмежитися саме фонологічною транскрипцією цього імені з усіма необхідними застереженнями.

Фонологічна адаптація базується на відповідностях (паралелізмах) між фонологічними системами мов, що з них одна дає матеріал, а інша його засвоює і видозмінює, пристосовує до своєї системи, тобто адаптує.

Цілком зрозуміло, що адаптація давньогрецького матеріалу в східнослов'янських мовах² визначається насамперед традиціями читання давньогрецьких текстів чи відповідно – способами вимови компонентів цих текстів.

Давньогрецькі тексти можна читати так, як їх читають у Греції та в інших країнах сучасні греки відповідно до своєї фонологічної системи або так, як їх читають іноземці, що вивчають давньогрецьку мову в навчальних закладах різних країн за межами грекомовних країн на основі певної реконструкції фонологічних систем давньогрецьких діалектів³.

Пересічному читачеві байдуже, чи буде гора в Середній Греції називатися Ета, Іта, чи Ойта, але він навряд чи погодиться з тим, щоб добре відомий йому Едіп перетворився на Ойдіпода чи Ідіпода, незважаючи на те, що ці форми були б рекомендовані елліністами як ближчі до першоджерела.

Еллініст скаже вам, що при адаптації таких імен, як Ἑλλη, Ἑλλάς, Ἑλένη, всі вони мають починатися в нашій мові або з літери Г, або з літери Е. Отже, Гелла, Геллада, Гелена чи Елла, Еллада, Елена? І всупереч цій рекомендації тепер маємо: Гелла, Еллада, Елена! Чи можна вважати, що в нас усе гаразд із традиціями?

Більшість негативних рис наших адаптаційних традицій випливає з відмінності фонологічних систем давньогрецьких діалектів і східнослов'янських мов. Так, наприклад, у російській і українській мовах на відміну від давньогрецьких діалектів:

1. Відсутня тональна характеристика голосних і складів як сермональна риса просодії⁴.

2. Відсутнє сермональне протистояння довгих (двоморних) і коротких (одноморних) голосних і відповідно – складів.

3. Відсутнє сермональне протиставлення монофтонгів і дифтонгів (справжніх дифтонгів, а не дифтонгоїдів).

4. Відсутнє сермональне протистояння непридихових і придихових (muta et aspirata) змичних (зокрема глухих змичних).

5. Наявне сермональне протиставлення не палаталізованих і палаталізованих майже в усіх класах приголосних, чого не було в давньогрецьких діалектах.

² Тут і в інших місцях ми зважаємо на адаптацію в російській і українській мовах.

³ E. H. Sturtevant. The pronunciation of Greek and Latin, Philadelphia, 1940.

⁴ Сермональний (від латин. sermo) – належний до даної мови (інтертекстуальний) на відміну від ораційного (від латин. oratio) чи текстуального, належного до окремого вияву даної мови.

ФОНОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ

Наша фонологічна адаптація давньогрецьких імен у багатьох своїх рисах виявляє посередництво латинської мови і таких західноєвропейських мов, як французька та німецька. Винятки з такої опосередкованої фонологічної адаптації пояснюються безпосереднім впливом новогрецької фонологічної стихії. Взаємодія цих двох традицій ще збільшує елементи ентропії, властиві кожній з них. Єдина можливість елімінації цих ентропічних елементів полягає в наближенні до реконструйованої давньогрецької фонологічної системи.

Для характеристики сучасного стану фонологічної адаптації давньогрецького ономастикону в нашій мові наводимо кілька яскравих прикладів.

ВОКАЛІЗМ

1. *Монофтонги*: Н, Υ. Норма: Н=Е, Υ=І, початкове аспіроване Н=ГЕ, початкове аспіроване Υ=ГІ.

Н: Δημητηρ = Деметра, Θησευς = Тесей (вар. Фесей, Тезей), Πηλευς = Пелей, Ηως = Еос, Ληδη = Леда, Λητω = Лето, Ληθη = Лета. Μεσσηνη = Мессена, Мессенія, Διομηδης = Діомед (але о-ви Діоміда в Берінговій протоці), Ομηρος = Гомер, Πηνελοπεια = Пенелопа, Τηλεμαχος = Телемах, Σειριηνες = Сірені (але сирена), Ερμης = Гермес; Ηρα = Гера, Ηφαιστος = Гефест, Ηλιος = Геліос (вар. Гелій).

В и н я т к и: Αθηнай = Афіни, Θηβαι = Фіви, Κρητη = Кріт.

Υ: Μυκηнай = Мікени, Πυλος = Пілос, Κυπρος = Кіпр, Θερμοπυλαι = Фермопіли, Οδυσσευς = Одиссей, Ολυμπος = Олімп, Υδρα = Гідра, Υπερειδης = Гіперід, Υπνος = Гіпнос, Υμεναιος = Гіменей.

Літера "ю" для передачі грецького "υ" вживається іноді лише в спробах транскрипції, напр., Κυρος = Кюрос = Кір.

2. *Дифтонги*: ΑΙ, ΟΙ, ΕΙ. Норма ΑΙ = Е, ΟΙ = Е, ΕΙ = І, початкові аспіровані відповідно: ГЕ, ГЕ, ГІ.

ΑΙ: Αια = Ея, Αιας = Еант, Αякс, Αιγαιον = Егейське море, Αιγινα = Егіна, Αινειας = Еней, Αισχυλος = Есхіл, Αισωπος = Есоп, Εзоп, Αιων = Еон, Αιθιοπες = Ефіопи, Αιολεις = Еолійці, Αιμων = Гемон, Αιμος = Гем.

В и н я т к и: Αιγυπτος = Єгипет, Αισα = Айса.

ΟΙ: Οιτη = Ета, Οιη = Ея (Αια = Ея!), Οιαξ = Еак (Αιακος = Еак!) Οινος = Ен (Αινος = Ен!), Οινευς = Еней (Αινειας = Еней!), Οιωνος = Еон (Αιων = Еон!), Οιδιπους (гомер. Οιδιποδης) = Едіп (замість Едіпод чи Ойдіпод), Βοιωτια = Беотія, Κροισος = Крес, Κρεζ, Φοινιξ = Фенікс.

В и н я т к и: Φοινικη = Фінікія, Φοινικες = Фінікіяни, Фінікійці, Τροιη = Троя, Μοιρα = Мойра.

ΕΙ: Ατρειδης = Атрід, Ηρακλειτος = Геракліт, Πεισιστρατος = Пісістрат і Пейсістрат, Ειρηνη = Ірина, Ірена, Ейрена.

В и н я т к и: Πολυκλειτος = Поліклет замість Полікліт чи Поліклейт, Πειθω = Пейто.

3. *Дифтонги*: ΑΥ, ΕΥ, ΗΥ, ΟΥ. Норма: ΑΥ = ΑΒ, ΕΥ, ΗΥ = ΕΒ (початкове не-аспіроване ще ЄВ) ΟΥ = Υ, початкові аспіровані відповідно: ΓΑΒ, ΓΕΒ, ΓΥ. ΑΥ: Αὐγείας = Авгей, але Авгієві стайні, Αυτομεδων = Автомедонт, Αὐλῆς = Авліда, Αὐλων = Авлон, Ταυρος = Тавр, Κενταυροι = Кентаври, Αναυρος = Анавр.

В и н я т о к: Ταίγετον = Тайгет (погано Тайгет).

ΕΥ: Εὐτερπη = Евтерпа, Τευκρος = Тевкр, Εὐνους = Евнус чи Евной, Ευρος = Евр, Ευρωπος (Δουρα – Ευρωπος) чи Ευρωπος = Европ, Европос, але Ευρωπη = Європа, Ευριπιδης = Евріпід, гірше Євріпід, Ευφρατης = Євфрат, Евфрат, Ευρησιβιος = Гевресібій, Єврісівій.

Примітка: У власних іменах людей (в антропонімах) найчастіше спостерігається йотація початкового компонента ΕΥ: Ευγενιος = Євген, Ευσταθιος = Євстафій (Остап), Ευτυχιος = Євтіхій (Явтух).

ΟΥ: Ουρανός = Уран, Ουρανιη = Уранія, Επικουρος = Епікур, Θουριοι = Турії чи Фурії.

ΚΟΝΣΟΝΑΝΤΙΣΜ

Β = Б, Β: Βακχυλιδης = Бакхлід, Βακχιδ, Ιβυκος = Ібік, Івік, Αλκιβιαδης = Алкібіад, Алківіад, Ιαμβλιχος = Іамбліх, Ямбліх, Ямвліх, але Βοιωτια = Беотія, а не Віотія, Ευβοια = Евбея, а не Еввія.

Ζ = З (ніколи ΔΖ, хоч на такому читанні наполягає гімназична традиція):

Ζευς = Зевс (рідко Дій), Αμαζονες = (краще) Амазони, (гірше) Амазонки, Ζευξίς = Зевксід, Ζωπυριων = Зопіріон, Ζωσιμος = Зосім, Ζωσιμας = Зосіма.

Θ = Т, Φ: Αθηнай = Афіни (краще було б Атени), Αθηνα = Афіна (краще було б Атена), Θηβαι = Фіви (краще було б Теви), Φθιη = Фтія, Θεοδωρος = Феодор (Федір), для греків краще було б Теодор, Θεοκριτος = Феокріт, Теокріт, Θηρα = Тера, Фера, Θησευς = Тесей (гірше Тезей), Фесей, Θρασυβουλος = Трасібул, Фрасібул, Фрасівул, Θρακη = Фракія, Θεμις = Феміда (краще було б Теміда), Θεμιστοκλης = Фемістокл, Темістокл (ес), Θευστης = Фієст, Тієст, Θυρσις = Фірсіс, Тірсід, Αγαθυρσοι = Агатірси, Агафірси, Ματθαιος = Марфей (Матвій), Γοτθοι = Готи.

Κ = К: Κρονος = Кронос, Крон, Κουριον = Куріон, Курій, але успадковано від гімназичного читання латинських текстів: Κίρκη = Circe = Цірцея замість Кірка, Κυκλωψ = Cyclops = Циклоп замість Кіклоп.

Λ – Л або ЛЬ: Ελπηνωρ = Елпенор чи Ельпенор, але Αλκαιος = Алкей, Αλκμηνη = Алкмена.

Σ = С, між голосних ще Ζ, що було успадковано від старої гімназичної традиції: Σαμος = Самос, Σολων = Солон, Σωκρατης = Сократ, але Αἰσωπος = Езоп (Есон), Θησευς = Тезей (Тесей), Σισυφος = Сізіф (Сісіф), пор. Сізіфова праця; перед дзвінками приголосними і сонорними краще було б Ζ: Λεσβος = Лесбос, Лезбос, Κοσμος = Космос, Козмос.

Φ = Ф: Ορφευς = Орфей (Ορθαίος = Орфей!), Σωφρων = Софрон, Αφροδίτη = Афродіта.

Χ = Х: Αχιλλεύς = Ахілл, Ахіллей, пор. Ахіллесова п'ята, Αχαιοί = Ахеяни, Ахеї, Ахейці (Ахайви), Χαρίτες = Харіти, Χαρυβδης = Харібда, Χείρων = Хейрон, Хірон.

П р и м і т к а: Γ перед Γ, Κ, Χ, Ξ передається за допомогою нашої літери Η: Αγγελος = Ангел, Λυκευς = Лінкей, Οξυρυγχος = Оксірінх, Σφιγξ = Сфінкс. Грецькі літери Ξ і Ψ передаються за допомогою сполучення літер ΚС і ПС: Φοιξος = Фрікс (але Φοιξ = Фрік, пор. Φοικων = Фрікон), Καλυψω = Каліпсо, Μοψος = Мопс.

ЕНТРОПИЯ АДАПТАЦІЇ Θ > Φ

Чому нерозрізнення Т і Θ краще за нерозрізнення Ф і Θ?

Фонеми, репрезентовані знаками Т і Θ, з фонологічного погляду належать до одного ряду змичних глухих передньоязичних (зубних) приголосних і перебувають у привативній опозиції: не придинове Т (–) і придинове Θ (+). На відміну від них, фонemi, репрезентовані знаками Θ і Φ, належать до різних рядів, оскільки Θ був передньоязичним, а Φ – губним, і перебувають в еквіполентній (рівносильній) опозиції. Вже давні римляни в запозичених із грецьких діалектів словах, зберігаючи на письмі протиставлення придинових глухих змичних (СН, РН, ТН) і не придинових глухих змичних (С, Р, Т), не мали його в своїй фонологічній системі. Проте опозиція губного і передньоязичного РН і ТН залишилася в них досить яскравою, напр., сплутати Thereus < Θηρευς і Phereus < Φηρευς вони не могли, хоч в еолійців загальногрецьке Θ перетворювалося на Φ: φηρες (кентаври) = θηρες (звіри).

Ми можемо рекомендувати для давньогрецьких Αθηναί і Θηβαί адаптацію "Атени" і "Теби", але знаємо, що ця рекомендація залишиться на папері, поки в шкільних підручниках існуватимуть "Афіни" і "Фіви".

Для тих, хто вважає, що кожне грецьке "Θ" має в наших мовах перетворюватися на "Ф" (отже, Феофраст, а не Теофраст; існують "теологія, теорія, терапія", що вже не стануть "феологією, феорією, ферапією"!), в нас є досить переконливий аргумент. Як бути зі сполученням двох придинових: ΧΘ і ΦΘ? Якщо прихильники "фітацизму" вважатимуть можливими "Ерехфея" і "Ерехфійон" замість "Ерехтея" і "Ерехтейона", що вони зроблять із гомерівськими Φθιη (місто мірмідонів) і Φθιωτις (країна мірмідонів)? Навряд чи в нас будуть колись "Ффія" і "Ффіотіда" замість "Фтії" і "Фтіотіди" так само, як не матимемо "оффальмології" замість "офталмології"... Для всіх фонетистів і фонологів цілком зрозуміло, що (t) і (th) набагато ближчі одне до одного, ніж (t) і (f). Отже, адаптуючи ΘΘ через (t), ми не так далеко відхиляємося від давньогрецької фонологічної системи, як в адаптації (th) > (f).

ПОЧАТКОВА ЙОТАЦІЯ І ПОЧАТКОВА АСПІРАЦІЯ

Явище йотації початкових голосних, властиве східнослов'янським мовам, поширилося на всі грецькі імена, що мають першим (ініціальним) своїм компонентом ΕΥ: Ευγενιος > Євгеній (Євген), Ευδοκια > Євдокія (Явдоха), Ευρωπη > Європа.

Коли йдеться про давньогрецькі імена, бажано уникати цієї початкової йотації. Отже, *Ευριπίδης* краще буде Евріпідом, ніж Євріпідом. Найскладніше стоїть справа з ім'ям *Ελένη*, яке виступає в нас у формах: Гелена, Єлена, Олена. Для давньої Греції з цих форм можна рекомендувати першу. Парадоксальним винятком з початкової йотації і густої "аспірації" імен є назва країни: *Ελλάς* = Еллада, а не Геллада, відповідно *Ελλήνες* = Елліни і не Геллени. Чи не може цей важливий виняток стати аргументом на користь елімінації густого придишу серед ще не фіксованих літературною традицією власних імен?

ЕНТРОПІЯ АДАПТАЦІЇ Н > Г (G)

У фонологічній адаптації давньогрецького ономастичного матеріалу як російська, так і українська мова⁵ наштовхуються на одну характерну фонологічну рису – відсутність еквіполентної опозиції (графічно зафіксованої) [g] ~ [h]. Так, наприклад, у сучасній російській і українській графіці і орфографії власні імена *Ομηρος* і *Γομορρα* мають на початку той самий знак г: Гомер – Гоморра. В російській вимові (Га!мьэр) – (Га!мора), в українській вимові (Гьо!мер) – (Гь!мора). Це використання однієї і тієї ж графеми для двох різних фонем, із яких одна (h) була позиційно обмежена, створює ще додаткову ентропію в фонологічній адаптації давньогрецьких власних імен у східнослов'янських мовах, що користуються "кирилівським" письмом. Як можна було б усунути цю додаткову ентропію непротиставлення (g) ~ (h)? Колись в українській графіці для дзвінкого змичного задньоязичного (g) існував спеціальний знак, що був певною видозміною грецької гамми: Γ γ.

Оскільки він використовувався в небагатьох словах (іншомовних запозиченнях), його було скасовано за "нерентабельністю". Чехи і словаки, які користуються латиницею, залишили в своїй графіці знак G g, хоч він уживається лише в запозичених словах. У поляків цієї проблеми нема, оскільки вони зберегли латинське H h у вимові тотожне з диграфом ch = (x). У сербів і болгарів, що користуються "кирилівським" письмом, для ([h]) відповідно давньогрецького πνευμα δασυ (знаку δασεια) уживається кирилівське Хх, напр., хидра = υδρα.

Можна сказати, що в російській вимові давньогрецьких імен усунення протиставлення [g]~[h]>[g]=[g] є ще глибшою адаптацією, ніж в українській вимові [g]~[h]>[h]=[h], бо поява на місці колишнього початкового придишу дзвінкого змичного задньоязичного (g) ще більше деформує інтерфонемні стосунки (стосунки в межах морфем), ніж заміна фонемі (g) фонемою (h), бо ця заміна має підпору принаймні в новогрецькій фонетиці.

Якщо вважати неможливим введення додаткових знаків (хоча б не рядкових, а підрядкових чи надрядкових діакритиків), то найкращим засобом усунення названої ентропії було б зведення нанівець початкового придишу в фонологічній адаптації як російської, так і української мов, тобто [h]~[g]> укр (–) ~ (h), рос. (–) ~ [g]. Звичайно, добрий рецепт, але що сказав би шкільний учитель, якби він побачив у підручнику історії "Омера, Еродота, Ермеса, Ефайста, Естію, Еракла, Елія" замість звичних "Гомера, Геродота, Гермеса, Гефеста, Гестії, Геракла, Гелія чи Геліуса"?

⁵ Тут (γ) = (g), а (γ̃) = (h); ! = знак наголосу.

На прикладі "фономорфологічної" адаптації давньогрецьких імен у російській літературі ми бачимо, як змінювалися традиції в залежності від культурно-історичних обставин і настанов освітніх центрів⁶.

Оскільки традиція адаптації власних імен не є "догмою", її можна видозмінювати та вдосконалювати, і не лише в нашій республіці, але і в масштабах Радянського Союзу. Метою нашої статті є поставити ці питання про фонологічну і морфологічну адаптацію давньогрецьких власних імен на компетентне обговорення і в зв'язку з цим висловити певні пропозиції чи побажання.

Отже, в галузі фонологічної адаптації залишаються непереборні труднощі, як, напр., відсутність у нашому вокалізмі опозиції "довгі ~ короткі". Протиставити Διουμῆδης ~ Διουμήδης ми можемо лише в транскрипції або транслітерації.

A. BILECKIJ

QUMODO NOMINA GRAECA NOSTRIS IN LINGUIS ADAPTANTUR ET ADAPTANDA SINT

Summarium

Nac in commentatione de modis agitur nominum priorum originis Graecae in linguis atque scriptis Slavorum Orientis adaptandorum qualis eorum accommodandorum usus nunc exstat et quomodo emendari possit. Scriptor huiusce commentationis proponit e. g. inter diphthongos Graecas αι et οι consequenter discrimen facere necnon θ Graecum sicut t (confer th in vocabulo Latino theatrum a Graeco θεατρον) legere sed nequaquam sicut f. eg. Αθηναί in partibus nostris Афины, sed non Атени leguntur. Omnes eos modos qui nunc in scriptis nostris exstant commentator multa per exempla explicat et in nominibus Graecis adaptandis interpretes consequentes esse adhortatur.

Dubium non sit quin traditionem nominum originis Graecae quam nunc habemus emendare liceat quia in ea nitentes diversa nomina ut Οινεύς et Αινειας in unum Еней vtl Ορθαίος et Ορφεύς in unum Орфей vel Οίωνος et Αίων in unum Еон convertunt. Contra omnia discrimina quae inter Graecum et nostrum sermonem videntur in modo nominum adaptandorum certum ordinem sequi debemus ut quae nunc apud nos confusio exstat aliqua ex parte tollatur.

Уперше опубліковано у журналі "Іноземна філологія" за 1971 р., вип. 24, с. 17–23.

⁶ И. М. Т р о н с к и й. Классические языки, зб. Советское языкознание за 50 лет, М., 1967, стор. 143–157 і зокрема й о г о ж, Лингвистическое изучение древнегреческого языка в России (до 1917 г.), Acta antiqua Academiae scientiarum Hungaricae, tomus XV, fasc 1–4, Budapest, 1967, стор. 1–26. В 1852 році питання про читання давньогрецьких текстів було адміністративно розв'язано, коли тодішній міністр народної освіти П. А. Ширинський-Шихматов видав наказ про заборону еразмівської вимови (ЖМНП, 1852, Май–Іюнь, Отдел I, ст. 149–150). Проте вже 1867 року всі університети Російської імперії висловилися на користь цієї вимови і проти рейхлінівського читання давньогрецьких текстів. Винятком серед прихильників Еразма став лише Новоросійський університет, заснований за два роки перед тим (у 1865 році) в Одесі, який уперто підтримував традицію рейхлінівської вимови аж до Жовтневої Революції. Щодо читання давньогрецьких текстів тепер у нас нема дискусії, але послідовне застосування Еразмової вимови часто поширюється навіть на читання середньогрецьких (середньовічних грецьких чи візантійських) і новогрецьких текстів, що являє собою доведенням названої традиції до абсурду і пояснюється лише відсутністю цікавості з боку деяких філологів-класиків до неоелліністики.